

FIGYELŐ

NEGYVEN ÉVES A NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET

A magyar demográfiai kutatások intézményrendszere az 1950-es évek végétől kezdve folyamatosan épült ki arra a színvonalra, amely az utóbbi két évtizedben jellemzi a kutatásokat, biztosítja azok koordinációját és publikációját.

Bár demográfiai kutatások sok helyen folynak Magyarországon (egyetemen, a demográfiai határos tudományterületek kutatóintézeteiben, társadalomtudományi kutatásokkal foglalkozó vállalkozásokban és alapítványokban), a népeségtudomány legfontosabb központja mind a mai napig a Központi Statisztikai Hivatal (KSH), illetve az annak felügyelete alatt működő Népeségtudományi Kutató Intézet (NKI).

Az NKI jogelődjét, a Népeségtudományi Kutató Csoportot a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Demográfiai Elnökségi Bizottságának kezdeményezésére a KSH elnöke (akkor *Péter György*) alapította. A kutatócsoport 1963-ban kezdte meg működését; innen számítjuk az NKI életkorát. A csoport 1967-ben kapott intézeti rangot, neve 1968. január 1-jétől KSH Népeségtudományi Kutató Intézet.

Az NKI létrehozását a népeségtudomány iránt egyre növekvő társadalmi igények tették szükségessé. A demográfiai problémák Magyarországon már a 20. század elején a közéleti viták középpontjába kerültek. Az egyke, a paraszti társadalmon belül tapasztalható születéskorlátozás ténye a két világháború között élenként foglalkoztatta a közszereplőket. Az 1960-as években bekövetkezett – akkor világviszonylatban egyedülálló – termékenységszűkülés, a „kicsi vagy kocsi” problémája újra nagy vitákat váltott ki. Ezen és más demográfiai folyamatok korai jelentkezése, nyilvánosságon belüli érzékelése kedvező körülményeket teremtett az intézményesüléshez.

Az intézet feladatköre a népeségtudomány elméleti és gyakorlati művelése, ennek keretében alap- és alkalmazott kutatások végzése, a népesség és a népesedési folyamatok kutatása, a társadalmi-gazdasági fejlődés és a népesedés közötti kölcsönhatások, összefüggések tudományos feltárása és előrejelzése, a népesedéspolitika tudományos megalapozása, a demográfiai kutatás módszereinek fejlesztése. Az intézet tehát amellett, hogy államigazgatási intézmény felügyelete alatt áll, „akadémiai kutató intézeti” jelleggel is bír. Az MTA az intézetet hosszú időszakon keresztül folyamatosan jelentős anyagi támogatásban részesítette, az MTA Demográfiai Bizottsága pedig megkülönböztetett figyelemmel kíséri az NKI szakmai tevékenységét.

Az NKI az elmúlt negyven évben változó létszámú és összetételű kutatógárdával, időről időre megújított tevékenységével hazai és nemzetközi szinten egyaránt ismert és elismert kutatási központtá vált. A közepes nagyságrendű kutató intézetek közé tartozik. Jelenleg a teljes munkaidőben foglalkoztatott kutatók létszáma 15 fő, két kutató részmunkaidős; a könyvtárosi, titkárnői, ügyintézői munkakörökben összesen nyolcan dolgoznak; további három kutató pedig az MTA által támogatott kutatócsoport tagjaként tartozik az Intézethez. A kutatók több mint fele minősített, 50 százalékuk 40 év alatti.

Mint az ilyen méretű intézeteknél általában, az NKI kutatási profilját, prioritásait, kapcsolatrendszerét is jelentős mértékben befolyásolták az igazgatók törekvései és lehetőségei. Az NKI első igazgatója *Szabady Egon* (1962–1977) volt, őt *Tekse Kálmán* (1977–78), majd *Molnár László* (1978–1981) követte. *Monigl István* 1981 és 1990 között vezette az NKI-t. A

rendszerátalakítás utáni igazgatók sorrendben *Miltényi Károly* (1990–1996), *Csernák Józsefné* (1996–1997), *Faragó Tamás* (1997–1999) voltak. *Spéder Zsolt* 1999 óta áll az NKI élén.

Az NKI-ban számos neves kutató, oktató, államigazgatási szakember, közéleti személyiség kezdte pályafutását, illetve folytatott kutatásokat a népességtudomány területén. Közülük *Vukovich György* és *Katona Tamás* egy-egy cikluson keresztül a KSH elnöke, *Szabady Egon* és *Vukovich Gabriella* a KSH elnökhelyettese. Jelentős kutatásokon dolgoztak az intézetben a tudomány olyan, nemzetközileg is elismert tekintélyei, mint *Andorka Rudolf*, *Cseh-Szombathy László*, *Dányi Dezső*, *Nemeskéri János*, *Valkovics Emil*.

Az NKI kutatói mellett a KSH társadalmi statisztikai főosztályain is többen foglalkoztak demográfiai vizsgálatokkal, kiemelkedő hazai és nemzetközi elismertséget érve el. Ez jelentősen növelte a magyar demográfiai tudomány kapacitását, viszont az ezzel járó koncentráció néhány területen hátráltatta a kutatómunka fejlődését.

Bár a kutatómunka anyagi és személyi feltételei az 1980-as évek végétől romlottak – egyes időszakokban az intézet működését lényegében a kutatók által elnyert pályázatok, elsősorban az Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA) biztosították, és csökkent az intézet kutatói állománya is –, az 1990-es évek végétől jelentős, pozitív változások történtek. Az intézet elhelyezése hosszabb időre megoldódott, kiépült a korszerű számítástechnikai háttér, új lendületet kapott a kutatómunka. A KSH növekvő támogatása, a Statisztika Nemzeti Programból finanszírozott adatfelvételek, az elnyert Nemzeti Kutatás-Fejlesztési Programok (NKFP), a még jelentősebbé váló OTKA-támogatás új hátteret adtak a kutatásoknak és a kutatásszervezésnek.

Az NKI jelenleg folyó kutatásaiban meghatározó szerepet játszanak a hagyományos demográfiai problémafelvetések. Kutatásokat folytatunk az alapvető népesedési folyamatokról (termékenység, házassági mozgalom, válások, halandóság, vándormozgalom). Vizsgáljuk a népesség strukturális jellemzőit, az ezekben megnyilvánuló összefüggéseket (öregedés, család- és háztartásszerkezet alakulása, területi elhelyezkedés, iskolázottság, gazdasági aktivitás, speciális népességcsoportok). Végül pedig előrejelzéseket készítünk a népesedési helyzet alakulásáról. E kutatások döntően a népmozgalmi adatok, illetve népszámlálások adatainak feldolgozásával folynak.

Az intézetben nagy hagyományai vannak a survey alapú kutatásoknak, amelyeknek a második demográfiai átmenet, a családi életmód gyors differenciálódása újabb lökést adott. Az elmúlt évtizedben célzott vizsgálatok folytak a serdülőkorú anyák helyzetéről, a házasságon kívül szülő nők társadalmi összetételéről. Folyamatosan vizsgáltuk a lakosság véleményét egyes demográfiai eseményekről (terhesség-megszakítások, család- és népesedéspolitikai intézkedések).

Jelentős múlttal rendelkeznek, és lényeges részét képezik a kutatási struktúrának Intézetünkben a történeti-demográfiai és a biodemográfiai kutatások is.

Az NKI az elmúlt években több nagyszabású adatfelvételt valósított meg. 2000-ben bekapcsolódtunk egy kiterjedt európai összehasonlító vizsgálatba (Population Policy Acceptance). Ennek keretében elemezzük a népesség demográfiai magatartását, a nemi szerepeket, a vonatkozó értékeket, a generációk közötti kapcsolatokat, a házasság és az együttélés minőségét, végül pedig az alternatív népesedés- és családpolitikai intézkedések elfogadottságát.

Az NKI jelentős vállalkozása a 2001-ben indított „Életünk fordulópontjai” elnevezésű demográfiai panelfelvétel. A KSH támogatásával 2001–2002-ben zajlott le a panelfelvétel első hulláma, több mint 16 ezer fő megkérdezésével. A sokrétű, objektív és szubjektív információkat, széles tematikát tartalmazó felmérés kapcsolódik a Gender & Generation elnevezésű, új, átfogó európai összehasonlító vizsgálat-sorozathoz. Az adatfelvétel második hullámára várhatóan 2004-ben kerül sor.

NKFP-támogatással a válásokról, a külföldiek magyarországi fogadtatásáról, a bevándorlók beilleszkedéséről valósultak meg adatfelvételek. Az utóbbiról szóló kutatási beszámoló díjat nyert az Európai Népeségtudományi Egyesület (EAPS) 2003. évi varsói konferenciáján¹.

Az intézeti kutatások eredményeit sokfajta formában juttatjuk el az érdeklődőkhöz. A kutatások első, részletesebb eredményei a *Kutatási Jelentések* sorozatban jelennek meg. A tágabb szakmai kutatói kört célozza meg a *Demográfia* című negyedéves folyóirat. Döntően politikai döntéshozók, újságírók és érdeklődő értelmiségiek számára közvetítjük az alapvető demográfiai összefüggéseket és ismereteket az évente négy alkalommal megjelenő hírlevelünk, a *KorFa* segítségével. A *Working Papers* sorozatban angol nyelven közöljük a tanulmányokat. Az intézeti kutatások eredményei más, nem az intézet által szervezett publikációs formákban, nemzetközi és hazai folyóiratokban, könyvekben is megjelennek.

Az NKI székhelye Budapesten, a XIV. kerület Angol utca 77. sz. alatt található. Honlapunk www.ksh.hu/nki címen olvasható, 2003 végétől angol nyelven is.

Hablicsek László

SZAKMAI RENDEZVÉNYEK AZ NKI 40 ÉVES FENNÁLLÁSÁNAK ALKALMÁBÓL

Az NKI a kerek évfordulás fennállása alkalmából egyhetes szakmai rendezvénysorozatot szervez 2003. október 14. és 18. között a KSH főépületében (Budapest II., Keleti Károly u. 5–7.). A rendezvény-sorozatban ünnepi megnyitó, kerekasztal-beszélgetések, műhelyviták, bemutatók szerepelnek. A rendezvény-sorozat zárásaként kétnapos nemzetközi konferenciára kerül sor. A program:

2003. október 14.

14.00 **Ünnepi megnyitó** (KSH Nagyterem)

Vizi E. Szilveszter (az MTA elnöke), Mellár Tamás (a KSH elnöke), Spéder Zsolt (az NKI igazgatója)

14.30 *Kerekasztal*

Gyermekvállalás (KSH Nagyterem)

Vitaindító: Kamarás Ferenc (KSH Népesedés-, Egészségügyi és Szociális Statisztikai Főosztály)

Résztvevők: Kopp Mária (SE Magatartástudományi Kutatóintézet), Lakatos Judit (KSH Életszínvonal- és Emberierőforrás-statisztikai Főosztály), H. Sas Judit (MTA Szociológiai Kutatóintézet), Spéder Zsolt (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet), Tóth István György (TÁRKI), Vaskovics László (Universitát Bamberg)

Vitavezető: Pongrácz Tiborné (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet)

2003. október 15.

10.00 *Műhelybeszélgetés*

A biodemográfiai, humánbiológiai kutatások jelentősége (KSH Konferenciaterem)

Vitaindító: Joubert Kálmán (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet)

Vitavezető: Gyenis Gyula (ELTE Embertani Tanszék)

¹ Az Egyesületről és a konferenciáról a *KorFa* 2003/1–2. száma tájékoztat (10. és 12. oldal).

10.00 *Műhelybeszélgetés*

Migráció (KSH Nagyterem)

Tóth Pál Péter (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet): **Bevándorlók Magyarországra – kik jönnek?**

Gödri Irén (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet): **A bevándorlás mozgatórugói és a bevándorlók beilleszkedése**

Sárosi Annamária (KSH): **Bevándorlás és statisztikai adatszolgáltatás**

Dövényi Zoltán (MTA Földrajztudományi Kutatóintézet): **A bevándorlók magyarországi elhelyezkedésének súlypontjai**

14.00 *Kerekasztal*

Migráció és politika (KSH Nagyterem)

Vitaindító: Tóth Judit (Szegei Tudományegyetem)

Résztevők: Dövényi Zoltán (MTA Földrajztudományi Kutatóintézet), Hoóz István (Pécsi Tudományegyetem), Lukács Éva (Egészségügyi, Szociális és Családügyi Minisztérium), Melegh Attila (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet), Örkény Antal (ELTE Szociológiai Intézet), Szalma József (Újvidéki Egyetem), Végh Zsuzsanna (BM Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal)

Vitavezető: Tóth Pál Péter (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet)

2003. október 16.

10.00 *Műhelybeszélgetés*

Történeti demográfia: Hogyan rekonstruáljuk a Kárpát-medence hosszú távú népeségtörténetét? (KSH Konferenciaterem)

Sohajda Ferenc (MTA-NKI Demográfiai Módszertani Kutatócsoport): **A népeségtörténeti kutatás francia modellje**

Buskó Tibor (MTA-NKI Demográfiai Módszertani Kutatócsoport): **A népeségtörténeti kutatás angol modellje**

Őri Péter (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet): **A lélekösszeírások mint a demográfiai viselkedés 18. századi változatainak rekonstrukciós lehetőségei**

Faragó Tamás (BKE Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszék–KSH Népeségtudományi Kutatóintézet): **A józsefi népszámlálás mint kutatási csomópont a 18–19. század népesedéstörténetében**

10.00 *Bemutató: Magyarország népessége 2020/2050-ig. Mit mutatnak az előreszámítások?* (KSH Nagyterem)

A bemutatót tartja: Hablicsek László (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet)

14.00 *Kerekasztal*

Az öregedés társadalmi kihívásai (KSH Nagyterem)

Vitaindító: Klinger András (KSH)

Résztevők: Augusztinovics Mária (MTA Közgazdasági Kutatóközpont), Iván László (SE Gerontológiai Központ), Losonczy Ágnes (MTA Szociológiai Kutatóintézet), S. Molnár Edit (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet)

Vitavezető: Daróczi Etelka (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet)

POPULATION AND FAMILY AT THE TURN OF THE CENTURY
40 Year Anniversary Conference of the Demographic Research Institute
17–18 October 2003

17 October 2003 (Friday)

09:00–09:20 *Opening*

Imre Szekeres (State Secretary of the Prime Minister's Office, Secretary of the Governmental Committee on Population Issues, Budapest):

Governmental Intentions in Population Related Policy

09:20–09:30 Discussion

Population Development and Social Change

Chairman: Gabriella Vukovich (Hungarian Central Statistical Office, Budapest)

09:30–10:00

Paul Demény (Population Council, New York):

Global Population Change: Challenges for Public Policy

10:00–10:30

Ron Lesthaeghe (Vrije Universiteit, Brussel):

The Second Demographic Transition in 2003

10:30–11:00 Discussion

11:00–11:30

Nico Van Nimwegen (Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute, The Hague):

Future Demographic Developments in Europe

11:30–12:00

Éva Gárdos–Ferenc Kamarás (Hungarian Central Statistical Office, Budapest):

The Hungarian Demographic Situation in the Central European Setting

12:00–12:20 Discussion

12:20–14:30 Lunch

Family Formation: Fertility and Partnership

Chairman: András Klínger (Hungarian Central Statistical Office, Budapest)

14:30–15:00

Arland Thornton (University of Michigan, USA):

Long Trend Changes in Family Related Values

15:00–15:30

François Héran (Institut National d'Études Démographiques, Paris):

Components of the French Baby Boom around the Millennium

15:30–16:00

Jan Hoem (Max Planck Institute für demographische Forschung, Rostock):

Sweden: is the Roller-Coaster in Motion (yet)?

16:00–16:20 Discussion, coffee

16:20–16:50

Francesco Billari (University of Bocconi, Milan):

Lowest Low Fertility: What We do Know and What We don't Know

16:50–17:20

Zsolt Spéder (Demographic Research Institute, Budapest):

Recent Developments in Family Formation in Hungary

17:20–17:40 Discussion

18:00– Reception, Folk-Ensemble Pentaton

18 October 2003 (Saturday)

Chairman: Pál Péter Tóth (HCSO Demographic Research Institute, Budapest)

Ageing and Health

09:00–09:30

Guillaume Wunsch (Université Catholique de Louvain, Louvain-la-Neuve):

From Cause to Death. How we ‘Choose’ to Die in Europe?

09:30–10:00

Vasile Ghetau (Population Research Centre, Bucharest):

Age Structure and Ethnicity in Romania

10:00–10:30 Discussion, coffee

Migration

10:30–11:00

John Salt (University College, London):

Migration in Europe – Patterns and Developments

11:00–11:30

Ismo Söderling (Population Research Institute, Helsinki):

Migration and Integration in Finland and Scandinavia – the Time before and after 1990

11:30–12:00

Kalev Katus (Estonian Interuniversity Population Research Centre, Tallin):

Migration and Ethnicity in the Baltic States

12:00–12:20 Discussion, coffee

12:20–13:50

*Podium-discussion***Boundaries and Opportunities of Family Friendly Policies**

Keynote speaker: Charlotte Höhn (Bundesinstitute für Bevölkerungsforschung, Wiesbaden)

Discussants: Paul Demény (Population Council, New York), Janina Józwiak (Institute of Statistics and Demography, Warsaw), Miroslav Macura (UN Economic Commission for Europe/Population Activities Unit, Geneva), Marietta Pongrácz (Demographic Research Institute, Budapest)

Moderator: Gabriella Vukovich (Hungarian Central Statistical Office, Budapest)

A NÉPESEDÉSI KORMÁNYBIZOTTSÁGRÓL

2001-ben a Magyar Köztársaság Kormánya a demográfiai helyzet bemutatására, értékelésére, a kedvezőtlen születési, halálozási folyamatok befolyásolására alkalmas eszközök feltárására ad-hoc bizottságot kért fel. A tudományos értékelés *Cseh-Szombathy László* akadémikus irányításával készült el, megvitatását követően a Kormány döntést hozott a Nemzeti Népesedési Program kidolgozásáról és a Népesedési Kormánybizottság létrehozásáról 1069/2001. (VII. 10.) Korm. határozatával.

A programalkotási folyamat során igen értékes kutatási, elemzési projektek indultak el, szakértői tanulmányok készültek. A kormány 2002. szeptember 14-én áttekintette a Népesedési Kormánybizottság tevékenységét, meghatározta a további feladatokat. A Nemzeti Népesedési Program kidolgozásának határidejét 2003. december 31-ében határozta meg. A Bizottság feladata továbbá

- a népesedési folyamatok pozitív befolyásolását segítő cselekvési program kialakítása, a megvalósítás eszköztárára kiterjedően,
- javaslattétel a népesedéspolitikát érintő döntések meghozatalára, családbarát foglalkoztatási és vállalkozási formák kidolgozására, a népesedés- és családpolitikai intézkedések, valamint az adó-, járulék-, jövedelemelosztási és támogatási rendszer összehangolására,
- a népesedés- és családpolitikai intézkedések rövid és hosszú távú hatásainak figyelemmel kísérése és elemzése,
- véleménynyilvánítás, állásfoglalás a népesedési helyzetet érintő kérdésekben.

A Bizottság elnöke a miniszterelnök, titkára a Miniszterelnöki Hivatal általános jogkörű politikai államtitkára, tagjai a belügyminiszter, az egészségügyi, szociális és családügyi miniszter, a foglalkoztatáspolitikai és munkaügyi miniszter, a gazdasági és közlekedési miniszter, a gyermek-, ifjúsági és sportminiszter, a környezetvédelmi és vízügyi miniszter, a Miniszterelnöki Hivatal vezető miniszter, a nemzeti kulturális örökség minisztere, az oktatási miniszter, a pénzügyminiszter, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, továbbá a tudomány területéről 7 jeles személyiség, akiket a miniszterelnök kér fel a Bizottság tagjának.

2002-től a Bizottság tudós tagjai: *Vizy E. Szilveszter*, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke, *Ferge Zsuzsa* akadémikus, *Besenyi Lajos*, a Miskolci Egyetem rektora, *Hegedűs Zsuzsa* szociológus, *Józan Péter* orvos, demográfus, *Katona Tamás* statisztikus, demográfus, *Cseh-Szombathy László* akadémikus.

A Bizottság a Kormány tanácsadó, döntés-előkészítő, javaslattevő szerve.

A Kormánybizottság évente legalább négy alkalommal ül össze. A Kormánybizottság üléseinek napirendjére a Bizottság titkára és titkársága állít össze javaslatokat, amely alapján, előre rögzített napirend szerint a Bizottság elnöke, a Kormányfő hívja össze a Bizottságot.

Az ülés napirendjéhez igazodóan a Bizottság tagjai írásbeli előterjesztést, összefoglalót, valamint a témához csatlakozó szakértői háttéranyagokat, tanulmányokat kapnak meg. Az írásban megkapott anyagokhoz az adott téma bizottsági szakértő tagjai és a téma feldolgozásában részt vett – az adott alkalomra meghívott – kutatók, szakértők, kormányhivatali felelős vezetők rövid szóbeli kiegészítéseket tesznek. Az írásbeli és szóbeli tájékoztatás alapján a Bizottság megvitatja a napirendi témát, kérdéseket vet fel a jelenlevő szakértőknek, és javaslatokat fogalmaz meg az elemző és javaslattételi munkák további folytatására.

A Bizottság 2002–2003. évi ülésein többek között megvitatta Magyarország demográfiai helyzetét, a népesedési folyamatok főbb jellemzőit; tájékozódott a női foglalkoztatás hazai és nemzetközi jellemzőiről; tájékozódott a megbetegedés, halálozás hazai folyamatairól, a

Johan Béla Nemzeti Egészség-megőrzési Programról; megvitatta a külső-belső migrációról készült kutatások eredményeit; nemzetközi konferenciát szervezett „Válaszúton: a népesedéspolitika helyzete a XXI. század elején” címmel. Emellett több kerekasztal-vitát rendezett, kutatásokat indított, tanulmányokat készíttetett és adott közre.

Varga Ágnes
a Bizottság titkárságának vezetője

VÁLASZÚTON A népesedéspolitika helyzete a XXI. század elején

„Válaszúton” címmel, „A népesedéspolitika helyzete a XXI. század elején” alcímmel rendezett a Népesedési Kormánybizottság és a Magyar Tudományos Akadémia 2003. szeptember 25–26-án Budapesten, a MTA Székházában. A konferencia célja, hogy a demográfia hazai, jelenkori problémáiból kiindulva fórumot biztosítson a hazai egyetemi és intézeti műhelyek, valamint véleményformáló, jelentős külföldi szerzők álláspontjának, eredményeinek bemutatásához, vitáikhoz.

Célja az is, hogy demonstrálja: a kormányzat el van szánva a népesedési program ki-munkálására, és jelentős programok megvalósítására. Ennek megalapozása érdekében kutatások, elemzések sora készül. A főbb megállapítások, javaslatok megfogalmazásához, igényli a tudományos közélet véleményét, vitáinak megismerését.

A konferencia lehetőség arra, hogy a tudomány, a közigazgatás szakértő képviselői, valamint a politikusok a népesedési problémákról új diskurzusokat, értelmező beszélgetéseket folytassanak.

Célja továbbá, hogy az ENSZ által tízévenként, legközelebb 2004-ben megrendezett Népesedési Világkonferencia magyar delegátusai számára ajánlásokat fogalmazzon meg.

Program

Szeptember 25.

8.00 – 9.00 Regisztráció

9.00 – 11.00 Plenáris ülés

Medgyessy Péter Miniszterelnök „Kormányzati elkötelezettség a népesedés politika fontossága mellett”

Prof. Vízny E. Szilveszter Magyar Tudományos Akadémia Elnöke köszönti a konferencia résztvevőit

Kökény Mihály egészségügyi szociális és családügyi miniszter „Demográfia főbb problémái, kérdései, jelen fórum katalizáló szerepe, a hazai népesedéspolitika főbb problémái – *Johan Béla* Népegészségügyi Program”

Mizsei Kálmán ENSZ UNDP főtítkárs helyettes (USA, New York)

Miroslav Macura ENSZ Népesedési Alap igazgatója (Genf)

11.00 – 11.40 Szünet, Sajtótájékoztató

11.40 – 12.40 Plenáris ülés

Prof. Guillaume J. Wunsch demográfus, (Belgium) a Belga Tudományos Akadémia elnöke

Prof. Paul Demeny demográfus az MTA külső tagja (USA, New York) „Öregedő európai és magyar társadalom”

12.40 – 14.00 Ebéd**14.00 – 18.00** Szakmai szemináriumok**1. „A születés, a gyermekvállalás népesedés politikai kérdései”**

Szeminárium vezető: *Dr. Göncz Kinga* Egészségügyi Szociális és Családügyi Minisztérium politikai államtitkára

Vezető előadás:

Spéder Zsolt szociológus KSH Népeségtudományi Kutatóintézet igazgatója,

Antal Z. László szociológus az MTA Szociológia Intézete „Intézmények adta lehetőségek szerepe a születésszámok növelésében”

Neményi Mária szociológus az MTA Szociológia Intézete „A magyar társadalom és az intézmények viszonya a gyermeket vállalókhoz”

Korreferátumok

Korintusz Mihályné pszichológus Nemzeti Család és Szociálpolitikai Intézet kutatási igazgatója „A kisgyermekgondozást és -nevelést segítő intézmények szerepe és megítélése”

Csordás Ágnes szociológus a Magyar Védőnők Egyesülete elnöke „A 30–40 éves terhes nők és a gondozásukkal kapcsolatos védőnői kihívások”

2. „A népesedés vándorlási, gazdaságpolitikai összefüggései”

Szeminárium vezető: *Prof. Besenyei Lajos* közgazdász, jövőkutató, Miskolci Egyetem rektora

Vezető előadás:

Prof. Augusztinovics Mária közgazdász MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont „A legnagyobb kihívás a munkaerőpiac”

Prof. Rechnitzer Gyula főigazgató egyetemi tanár Széchenyi István Egyetem „A tudás és a képzettség regionális sajátosságai, s a területi politika válaszai”

Prof. Horváth Gyula főigazgató MTA Regionális Kutatások Központja „A gazdasági aktivitás regionális különbségei és mérséklése”

Prof. Hoóz István statisztikus Pécsi Tudomány Egyetem Statisztika, demográfia tanszék

Dr. Illés Sándor demográfus KSH Népeségtudományi Kutató Intézet „A belföldi vándorlás irányai és távolságai”

Korreferátumok:

Prof. Tóth Judit jogász Szegedi Tudomány Egyetem Jogtudományi kar, Alkotmányjogi tanszék/ „A munkaügyi szabályozás hatása a migrációs folyamatokra”

Dr. Furmanné Pankucsi Márta szociológus Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi kar Szociológia Tanszék tanszékvezető egyetemi adjunktus „Életesélyek, életminőség, társadalmi körülmények”

Dr. Varga Beatrix közgazdász Miskolci Egyetem Statisztika és előrejelzés tanszék
„Borsod-Abaúj-Zemplén megye gazdasági helyzetének és demográfiai folyamatainak összefüggései”

3. „Morbiditás mortalitás, népegészségügy”

Seminárium vezető: *Prof. Józán Péter* KSH

Vezető előadás:

Prof. Jitka Rychtariková demográfus Prága Károly egyetem természettudomány kar

Prof. Ewa Fracztak demográfus Közgazdasági Egyetem Varsó

Prof. Kasler Miklós Országos Onkológiai Intézet igazgató

Prof. Ádány Róza DE OEC Népegészségügyi Iskola

Prof. Farsang Csaba SE I. Belgyógyászati Klinika igazgató

Hablicsek László KSH Népeségtudományi Kutatóintézet igazgató helyettes

Korreferátumok:

Dr. Balogh Sándor Országos Alapellátási Intézet igazgató

Prof. Morava Endre egyetemi tanár a Semmelweis Egyetem Közegészségtani Intézet igazgatója

Dr. Vokó Zoltán epidemiológus Egészségügyi Szociális és Családügyi Minisztérium

Szeptember 26.

9.30 – 12.00 Szakmai szeminárium

4. „Kirekesztődés, leszakadás problémái”

Seminárium vezető: *Prof. Ferge Zsuzsa* szociológus

Szakmai előadás:

Burány Sándor foglalkoztatási és munkaügyi miniszter előadás „A kormány kapcsolódó programjainak bemutatása”

Tausz Katalin szociológus ELTE Szoc. Pol. tsz. Tanszékvezető egyetemi tanár „A gyerekek életkörülményei, kirekesztődés, esélyek”

Fritz von Norheim az Európai Bizottság foglalkoztatási és szociális igazgatóságának munkatársa „A csatlakozás szociális és demográfiai körülményeinek elemzése, az EU politikái a kirekesztődések, leszakadás megelőzésére, kezelésére, nemek egyenlőségét szolgáló politikái”

Hegedűs Zsuzsa szociológus, Centre d’Analyse et d’Intervention Sociologiques (CADIS) „A leszakadás megelőző, esélyt teremtő, gyerekközpontú politika esélyeiről”

12.00 – 13.00 Ebéd

13.00 – 14.30 Plenáris ülés

szemináriumokon elfogadott konszenzus dokumentumok prezentációja.

1. *Göncz Kinga* államtitkár

2. *Prof. Józán Péter* demográfus

3. *Prof. Besenyei Lajos* egyetemi rektor

4. *Prof. Ferge Zsuzsa* szociológus

14.30 – 16.00 Záró beszédek

Szakmai és politikai tennivalók, főbb üzenetek, az ENSZ 2004. évi Népesedési konferencia magyar delegátusának ajánlások megfogalmazása:

- szakmai program összefoglalása: *Prof. Katona Tamás* demográfus
- politikai tanulságok összefoglalása: a politika tervei, főbb üzenetek:
Dr. Szekeres Imre a Népesedési Kormánybizottság titkára államtitkár

KÖNYVISMERTETÉS

KÁPOLNAI IVÁN: Ausztria népességi viszonyai a 19. században. (Population conditions of Austria in the 19th century.) Központi Statisztikai Hivatal Levéltára, 2002.

A KSH Levéltár kiadásában megjelent több mint másfélszáz oldalas, borítólapján Ausztria és Magyarország címerét viselő kiadvány a Habsburg Birodalom osztrák fele, az 1918 előtti Ausztria népességének néhány jelentősebbnek tartott szempont szerinti vázlatos áttekintését kísérli meg a 18. század végétől a 20. század elejéig tartó „hosszú” 19. században. Forrásul túlnyomórészt a hivatalos statisztikai, elsősorban népszámlálási adatok szolgáltak.

Előljáróban bemutatja az államterület történeti kialakulását és földrajzi tagolódását 4 országrészre, azon belül 17 koronatarományra és további területi egységekre.

A népességszám vizsgálata a II. József alatt, az 1780-as években végrehajtott katonai célú népszámlálás eredményeiből indul ki, az 1829-ben felállított osztrák statisztikai szolgálat kiadványainak („Tafeln”) és az 1850-es évtized népszámlálásainak adataival folytatódik, és a több mint 8 évtizedes első időszak az 1869. évi népszámlálás eredményeivel zárul. A továbbiakban a magyarországgal azonos eszmei időpontokban évtizedenként végrehajtott népszámlálások tájékoztatnak a népesség növekedésének dinamikájáról.

A növekedés tényezői közül megismerhetjük a természetes népmozgalom (az élveszületések és halálozások különbözete) mellett – legalábbis az utolsó évtizedekben – a vándormozgás egyenlegét is. A tartományonkénti vizsgálat kimutatja az északkeleti országrész (Galícia és Bukovina) lényegesen gyorsabb népességnövekedését a német-ausztriai (alpesi) tartományokkal szemben, melyek nagyjából a mai Ausztria területét fedik le. Különös figyelmet érdemel a népmozgalom fontosabb arányszámainak összehasonlítása 1867–1913 között Ausztria 1918 előtti és jelenlegi területén: a születések gyakoriságában mutatkozó különbségek jelentősebbek, a halálozási, csecsemőhalandósági arányszámok viszont elég közel állnak egymáshoz, és a tartósan 25–30% közötti csecsemőhalandóság csak az időszak vége felé került 20% alá.

A terület és népesség viszonyát kifejező km²-enkénti népsűrűségi mutatók ugyan csak jelentős eltérést jeleznek: az iparilag különösen fejlett északnyugati cseh-morvasziléziai tartományok 100 fő jóval meghaladó népsűrűségével szemben a magas hegyekkel borított egyes alpesi tartományokban csak 30–40 fő, a déli országrészekhez tartozó Krajnában és Dalmáciában pedig 50 fő körül volt az átlagos népsűrűség. A

községeknek csaknem fele, a települési egységeknek, a helységeknél is több mint harmada a szudéta országgrészre esik, amely az ország összterületének csak egynegyedét foglalta el. Az alpesi tartományokkal együtt ebben a két (nyugati és északnyugati) országgrészben található a községek és helységeknél kétharmada-háromnegyede, az összterületben és népességben elfoglalt arányuk pedig csak 60% körüli. Még szembetűnőbb a városiasodás fokában elfoglalt kiemelkedő szerepük: az önálló státútummal rendelkező városok közel 85%-a található a német-ausztriai és szudéta országgrészben.

A népesség településnagyság-csoportonkénti megoszlásából kitűnik, hogy ebben a két országgrészben a 20 ezer főnél nagyobb településeken élt a lakosság több mint egyötöde, sőt Német-Ausztriában – a kiemelkedően magas lélekszámú Bécsnek köszönhetően – a harmada, a kárpáti és déli országgrészben pedig csak kb. egytizede. Ezzel összefüggésben érdekes lenne az iparos adottsági fok vizsgálata. Kár, hogy a foglalkoztatási megoszlásra nincs adat a kiadványban. Annál részletesebb a népesség nyelvi és vallási tagolódásának ismertetése.

Ausztria éppúgy soknemzetiségű ország volt, mint Magyarország. A 19. század derekán a lakosságnak csak 36–37%-a használta a németet társalgási nyelvként („Umgangssprache”), 1910-ben pedig valamivel még ennél is kisebb hányada. A magyar királyságban pedig a magyar anyanyelvű népességnek az ausztriaihoz hasonló aránya az első világháborúig megközelítette – Horvátország nélkül meghaladta – az 50%-ot. A német nyelv csak az alpesi tartományokban volt – némelyikben 99%-ot is meghaladó – többségben. A cseh-morva-sziléziai országgrész lakossága 1/3–2/3 arányban oszlott meg a német és szláv nyelvek között. Galiciában és Bukovinában a lengyeleken és ruszinokon kívül jelentős számban éltek románok is. A déli országgrészben Krajna 95–96%-ban homogén szlovén és Dalmácia ugyancsak 96%-ban szerb-horvát lakosságán kívül a partvidéki részekben az olaszul beszélők voltak relatív többségben.

A vallásilag homogénebb népesség mintegy 90%-ban a katolikus – ezen belül több mint 10%-a görög szertartású katolikus – valláshoz tartozott. A maradék alig 9% fele izraelita volt, a többi pedig számos kis felekezet híve, vagy éppenséggel felekezeten kívüli. Magyarországon 60% körüli mozgott a katolikusok aránya. A római katolikusokon kívül (jelentős bevándorlás révén) csak az izraeliták részaránya növekedett, a többi vallásé csökkent.

Az általános műveltségi színvonalat jellemző írástudatlanság a 10 éven felüli népesség körében országos átlagban az 1890. évi közel 30%-ról 16–17%-ra csökkent. Ezen belül azonban az alpesi tartományok többségében és a szudéta országgrészekben is az analfabétizmus csak 2–4% (sőt Vorarlbergben 1%-nál is kisebb) volt, Bukovinában és Dalmáciában viszont a 10 évesnél idősebb lakosságnak több mint fele nem tudott írni-olvasni 1910-ben sem. A magyar királyság területén a 6 éven felüli népesség átlagosan 1/3-a nem tudott írni-olvasni 1910-ben, de Erdélyben és Horvátországban több mint fele, sőt egyes vármegyékben 70% körüli része. Bosznia-Hercegovinában pedig a 7 évesnél idősebb népesség több mint 90%-a volt írástudatlan.

Az Ausztria 19. századi népességi viszonyait bemutató történeti demográfiai kiadvány terjedelmének közel harmadát foglalják el a szövegek között kisebb táblákon kívül az egész oldalas táblázatok és a színes szemléltető ábrák (vonal-, oszlop- és kördiagramok). Az egész Osztrák-Magyar Monarchia térképén kívül a 17 ausztriai örökös tartomány színes címereinek bemutatásával zárul a reprezentatív kiállítású kiadvány, amely külföldi, angolul olvasó érdeklődők számára is tájékoztatásul szolgál.

A dualista államjogi szerkezetű birodalom területén jelenleg tucatnyi állam foglal helyet. Érdekes és tanulságos vállalkozás lenne megvizsgálni a Monarchia felbomlása után, majd az 1990-es években létrejött államalakulatok népességének alakulását a 20. században. Ezekből a hosszabb távú, közel évszázados összehasonlító vizsgálódásokból kirajzolódhatnának a főbb demográfiai és gazdasági-társadalmi tendenciák, amelyek jelentős mértékben megváltoztatták Közép-Kelet-Európa etnikai arculatát, és amelyek némi jelzéssel is szolgálhatnak, milyen irányú és mértékű arányeltolódások várhatók a következő évtizedekben a gyorsabban-lassabban fogyatkozó európai népességnek ebben a régiójában.

Heinz Ervin